

Ανθρωπολογία του χώρου

Η εμφάνιση μιας νέας επιστήμης

των Α. Τζίκα, Χατζοπούλου και Ι. Στεφάνου

Είναι φανερό πλέον ότι «το τέλος της ιστορίας» δεν ήλθε.

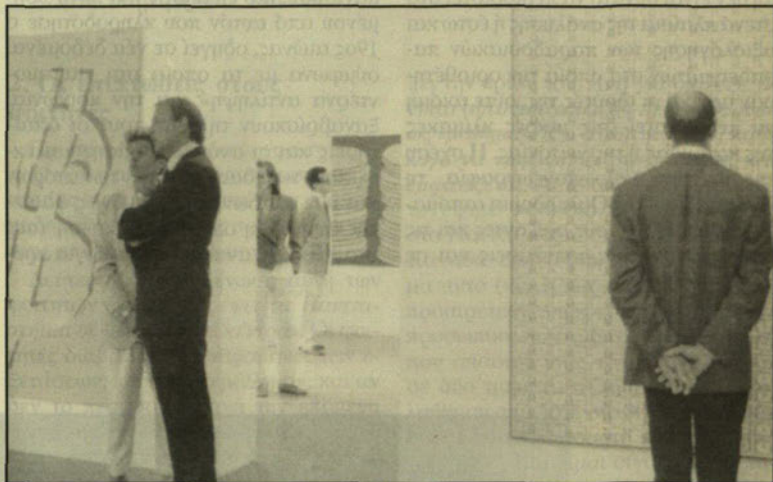
Η ρήση του Francis Fukuyama που πριν μερικά χρόνια τάραξε την κοινή γνώμη με την απαισιόδοξη προφητεία του, ευτυχώς δεν επαληθεύεται. Αντιθέτως, η Διεθνής συνάντηση του Ρίο για την προστασία του περιβάλλοντος έδωσε αφορμή για νέα οραματά, νέες προοπτικές.

Πολλοί αρχίζουν να μιλούν για «νέα εποχή». Η ιδεολογία αυτής της νέας εποχής, όπως διαμορφώνεται μέσα από τα συγκλονιστικά γεγονότα της σύγχρονης ιστορίας, παλεύει ανάμεσα στην ελευθερία και ανεξαρτησία των λαών και στην ανεύρεση μορφών πολιτισμικού διεθνισμού ο οποίος θα επιτρέπει την ταυτόχρονη έκφραση και ανάδειξη της εθνικής ταυτότητάς τους.

Η «νέα εποχή» χαρακτηρίζεται από τη συνευθυγράμμιση της άποψης ότι ο χώρος είναι αγαθό ποιοτικό μη επιστρέψιμο, και η χρήση του θα πρέπει να γίνεται με φειδώ και περίσκεψη, γεγονός που προϋποθέτει νέους τρόπους προσέγγισης τους.

Οι τρόποι αυτοί διαμορφώνουν επιστημονικούς κλάδους και καθιερώνουν νέες επιστημονικές περιοχές, όπως αυτή της Ανθρωπολογίας του χώρου.

Πρόκειται για μια νέα επιστήμη η οποία γεννήθηκε από το ενδιαφέρον των ανθρωπολόγων να αντιμετωπίσουν όσο το δυνατό πιο προσεκτικά τα θέματα του χώρου. Παράλληλα με επιστήμες όπως η Ανθρωπογεωγραφία, η Κοινωνιο-ψυχολογία και η Ψυχολογία του χώρου, η Κοινωνιολογία του χώρου, η Εθνολογία και η Ιστορία, βρίσκεται η Ανθρωπολογία του χώρου, η οποία όμως ασχολείται με την αντίληψη και έκφραση του χώρου σε ευ-

ρύτερη ή μικρότερη κλίμακα (του οικισμού, της γειτονιάς ή της κατοικίας) στις διάφορες κοινωνίες, διερευνώντας, προβάλλοντας και αξιοποιώντας τις ιδιομορφίες τις οποίες κάθε κοινωνία παρουσιάζει σ' αυτές τις εκφράσεις της.

Οι κυριότεροι επομένως στόχοι της νεοεμφανιζόμενης αυτής επιστήμης συνοψίζονται στην:

α) *Περιγραφή* για κάθε εξεταζόμενη κοινωνία, σύγχρονη ή παραδοσιακή, των μέσων οργάνωσης του χώρου και των σχέσεων της με την όλη κοινωνική δομή.

β) *Θεμελίωση νέων βάσεων* σύγκρισης ανάμεσα στις κοινωνίες ή τις κοινωνικές ομάδες με προσπάθεια να αποφευχθούν οι συνήθεις αντιθέσεις όπως «αναπτυγμένες - πρωτόγονες» κ.λπ.

γ) *Ανεύρεση ενός κοινού σημείου* συνάρθρωσης των επιστημονικών εκείνων ειδικοτήτων, οι οποίες μπορούν να προσεγγίσουν τον χώρο από ομανιστική σύγχρονη άποψη.

Βεβαίως, όπως όλες οι νέες επιστήμες, έτσι και η Ανθρωπολογία του χώρου δεν αποφεύγει τις παιδικές ασθένειες και αδυναμίες που οφείλονται κυρίως στις τάσεις και συνήθειες των επιστημονικών περιοχών από τις οποίες αυτή ξεκινά και στις οποίες στηρίζεται. Είναι φυσικό λοιπόν, αφού αυτή προωθήθηκε από κοινωνιολόγους,

εθνολόγους, ιστορικούς κ.λπ., να εμφανίζει στα πρώτα της βήματα σαφή κλίση προς την ανάλυση και ερμηνεία των παραδοσιακών μορφών του χώρου και να αντιλείπει τα παραδείγματα στα οποία προσπαθεί να εμπεδώσει την θεωρία της, από ιστορικά ή εθνολογικά δεδομένα. Όμως, η ανάμιξη στην έρευνα και άλλων επιστημών, ιδιαίτερα αυτών που ασχολούνται με σύγχρονα προβλήματα του χώρου (πολεοδόμων, νομικών κ.λπ.), ασφαλώς βοηθά στην εξισορρόπηση αυτής της κλίσης.

Ας σημειωθεί ότι δεν πρέπει να είναι συμπωματικό το γεγονός ότι μια τέτοια επιστήμη εμφανίζεται μετά το μοντέρνο κίνημα, την εποχή που κυριαρχεί η μεταγενέστερα οπτική, την εποχή κατά την οποία η ανθρωπότητα ξαναζητά τις ρίζες στην ομάδα. Το πνεύμα αναζήτησης των «ιδιαιτεροτήτων» των ομάδων, όπως αυτό εμφανίζεται στις χωρικές του εκφράσεις, είναι το κυριότερο αντικείμενο της Ανθρωπολογίας του χώρου.

Σε μια εποχή που ο ατομισμός και η απομόνωση, η τάση ομοιομόρφου εκσυγχρονισμού των πάντων εις βάρος της συνέχειας και της παράδοσης, η εγκατάλειψη των ριζών και εξάλειψη κάθε ιδιαιτερότητας -δόγματα ισχυρά του μοντερνισμού- άρχισαν να κλονίζονται από την μεταμοντέρνα σκέψη, στην ίδια εποχή κατά την οποία η ανθρωπότητα αταλάσσεται από τη μαζι-

Η Α. Τζίκα - Χατζοπούλου είναι επίκ. καθηγήτρια στο Γενικό Τμήμα ΕΜΠ και ο Ι. Στεφάνου είναι αναπλ. καθηγητής στο Τμήμα Αρχιτεκτόνων του ΕΜΠ.
Το άρθρο αυτό δημοσιεύτηκε στο Βήμα, 7.2.93

κή αντιμετώπιση ως το μόνο μέσο ισότιμης και δικαιοσύνης -η λέξη «μάζες» ηχεί πλέον παρωχημένη και η λέξη «ομάδες» έρχεται να δώσει το στίγμα της φιλοσοφίας του μεταμοντέρνου- η Ανθρωπολογία του χώρου, διεκδικεί τον ρόλο του εκφραστή αυτής της φιλοσοφίας στα χωρικά ζητήματα.

Όπως είναι προφανές, με ένα τέτοιο περιορισμό η νεοεμφανιζόμενη επιστήμη δεν είναι δυνατό να περιοριστεί στα στενά πλαίσια της ανάλυσης ή έστω και αξιολόγησης των παραδοσιακών παραδειγμάτων στα οποία την οριοθέτησαν αρχικά οι ιδρυτές της, ούτε ακόμη να περιοριστεί στις μικρές κλίμακες της κατοικίας ή της γειτονίας. Η σχέση της με την Ανθρωπογεωγραφία, τη Χωροταξία ή την Πολεοδομία αυτόματα της ανοίγουν τους ορίζοντες και τις προοπτικές για προσπελάσεις και σε

θέματα ευρύτερης περιβαλλοντικής κλίμακας, τη στιγμή που πλέον γίνεται αποδεκτός ο όρος «η χώρα μου ο πλανήτης Γη». Είναι αυτονόητο ότι και στην κλίμακα αυτής της μέριμνας για το οικοσύστημα, η Ανθρωπολογία του χώρου έχει σημαντικό ρόλο να παίξει.

Τέλος, θα πρέπει να τονιστεί και το γεγονός ότι υπό τις σημερινές συνθήκες και συγκυρίες, ένα νέο ρεύμα ουμανισμού, πιο έμπειρο και προχωρημένου από αυτόν που κληροδότησε ο 19ος αιώνας, οδηγεί σε νέα δεδομένα, σύμφωνα με τα οποία στη «μεταμοντέρνα αντίληψη» για την κοινωνία, ξαναβρίσκουν τη θέση τους οι απαιτήσεις και οι ανάγκες δράσης και έκφρασης των ιδιαιτεροτήτων των ατόμων και των ομάδων, και επομένως φαίνεται φυσικό, ή όποια αποτύπωσή τους στο χώρο, να αναζητά καινούργια πρό-

τυπα και νέες ιδεολογικές καλύψεις. Ένα νέο πνεύμα εθνισμού (όχι εθνικισμού), όσο και ένας νέος μεταμοντέρνος -αν μπορούμε να τον ονομάσουμε- διεθνισμός, τελειώς διάφορος από αυτόν της εποχής της μοντέρνας σκέψης, που ως μια έκφρασή του μπορεί άνετα να θεωρηθεί ο νέος ευρωπαϊσμός, αναζητούν τους δικούς τους τρόπους χωρικής έκφρασης, ώστε κάθε τόπος να διατηρήσει την ταυτότητά του, τις συνήθειές του, τη γλώσσα του, την ιστορία του, γενικότερα τον πολιτισμό του, σε μια ευρωπαϊκή πολιτική ενότητα. Ίσως η Ανθρωπολογία του χώρου, με κύριο μέλημά της την έκφραση των ιδιαιτεροτήτων οποιασδήποτε κλίμακας στο χώρο και στο χρόνο, να βοηθήσει τις νέες αυτές αναζητήσεις.

